

19035

571.3

U-44

WILLIAMSON

WILLIAMSON

WILLIAMSON

WILLIAMSON

2001

2010

371.3

Ա-44-16

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ

ԴԻՏԱԿՑԱԲԱՐ ԿԱՐԴԱՑՆԵՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՎԵՑ ՕՐԻՆԱԿԵԼԻ ԴԱՍ

ԺՆՈՂԱՑ ԵՒ ՎԱՐԺԱՊԵՏԱՑ ՀԱՍԱՐ

Յօրինեց Ղ. Աղայեանց

ԹԻՖԼԻՉ

Տպարան Մովսիսի Վարդանեան

1885

8419

505
39

Доз. Цензурою. Тифлисъ, 4 Апрель. 1885 года.

Тип. М. Вартанянца, прот. Троиц. ц. д. № 11

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ո՛վ որ կարդացնելը սովորեցնում է գրել տալով—որ միակ ուղիղ ճանապարհն է—նա անշուշտ նկատած կըլինի, որ մանուկներն այդ եղանակով շատ շուտ է հեշտութեամբ են սովորում գրելը. որ այդ գործողութիւնը կատարվում է գիտակցաբար, առանց սուտ ու ջխալ վերցնելու: Բայց ինչի մէջ է դրա յաջողութեան գաղտնիքը. ինչ է պատճառը, որ մանուկներն այդպէս շուտով սկսում են գրել վարժապետի բելադրած կամ իրանց ուզած բառերն ու նախադասութիւնները:—Միակ պատճառն այն է, որ սանիկները—բերանացի նախապատրաստութեան շնորհիւ—կարողանում են գրելու առաջարկուած բառերն ու նախադասութիւնները լուծել—նախադասութիւնը՝ բառերի, բառերը՝ վանկերի, իսկ վանկերը՝ հնչիւնների: Բայց արդեօք ինչքան հեշտութեամբ է գիտակցաբար որ գրում են, նոյնքան հեշտութեամբ ու գիտակցաբար էլ կարդում են: Ոչ: Պատճառն: Պատճառն այն է, որ գրելիս՝ ծանօթ բառեր են գրում, գիտեն նախապէս նրանց վանկերը եւ հնչիւնների վերածելը, իսկ կարդալիս՝ նրանց աչքին միայն մի կարգ ծանօթ հնչիւններ են երևում աւանդական բառերի: Դրելիս նրանք իրանց գիտցածն են գրում, իսկ կարդալիս՝ դեռ նոր պիտի գտնեն, քե ինչ է գրած: Անա սրանով կարդալը տարբերվում է գրելուց եւ անհամեմատ դժուարանում: Այդ դժուարութեան առաջին առնելու եւ կարդալը գիտակցական անելու համար՝ պետք է նորայսներին սովորեցնել նաեւ աւանդական բառերի վանկերը, որ նրանք՝ երբ բոլոր հնչիւններն արդէն իրանց ծանօթ են, բառի սկզբից սկսեն ուղիղ վանկելով կարդալ: Այս նպատակով անա եւ աշխատեցի վեց համառօտ դասերով ցոյց տալ, քե ինչպէս պետք է երեխաներին սովորեցնել մեր բառերի վանկելու կերպը, որ նրանք կարողանան բառի սկզբից վանկելով—եւ այն ճիշտ վանկելով—կարդալ. որ նրանց համար կարդալն էս նոյնչափ հեշտանայ, ինչքան եւ գրելը, եւ՝ որ ա-

Բայց դուք կարգալիս միշտ այդպիսի սխալներ էք անում: Որ էլ այդպիսի սխալ չանէք, պէտք է միայն մի բան գիտենաք և լաւ յիշէք, որ բաղաձայնը կազուում է իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին: Ո՞վ է կարող կրկնել ասածս.—բաղաձայնը կազուում է իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին: (Սրկնում են առանձին առանձին և միասին):

—Եթէ լաւ յիշէք որ բաղաձայնը կազուում է իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին, դուք շատ հեշտութեամբ կրգտնէք բառի առաջին վանկը, յետոյ երկրորդը և երրորդը: Տեսէք ահա ես երկու բառ կը գրեմ այստեղ.

1. ասա

2. կատու

—Ո՞րն է առաջին բառի առաջին վանկը, Ինչո՞ւ համար աս, և ոչ աս:—Որովհետեւ չենք ասում աս—աս, այլ աս—սա:—Ոչ, այդպէս չըպէտք է պատասխանէք, այլ թէ՛ որովհետեւ բաղաձայնը կազուում է իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին: Այստեղ սրն բաղաձայն է և իրանից յետոյ ունի ա ձայնաւորը, ուրեմն նա պէտք է կաչի ոչ թէ իրանից առաջ եղած ձայնաւորին, այլ իրանից յետոյ: Ուրեմն նորից բացատրեցէք ինձ պատճառը. ինչո՞ւ համար պէտք է ասենք առաջին վանկն է աս, և ոչ աս: (Սրկնում են պատճառը): Հատ լաւ: Հիմա գտէք երկրորդ բառի առաջին վանկը, Ինչո՞ւ համար կա և ոչ կատ: (Որովհետեւ բաղաձայնը պէտք է կաչի իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին): Հատ բարի, հիմա լաւ ասացիք: Ես կը գրեմ դարձեալ երկու բառ.

1. մատանի

2. եկեղեցի

—Գտէք առաջին բառի առաջին վանկը (պատճառ). երկրորդ վանկը. (պատճառ). երրորդ վանկը. (ինչո՞ւ համար)...

—Գտէք երկրորդ բառի առաջին վանկը: Ինչո՞ւ համար է, և ոչ եկ: Գտէք երկրորդ վանկը: Ինչո՞ւ համար է, և ոչ կեղ... Այժմ վանկեցէք այդ բառը, իսկ ես կը գրեմ ձեր վանկածի պէս.

ե—կե—ղե—ցի

—Տեսնում էք, երեսէք, ինչպէս ամեն մի բաղաձայն կպել է իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին: Բայց առաջին վանկը մենակ է մնացել: Գիտէ՞ք ինչու, որովհետեւ դա ձայնաւոր է. իրանից յետոյ եղածը բաղաձայն է. իսկ նրանից յետոյ եղածը դարձեալ

ձայնաւոր է. բաղաձայնը՝ գտնուելով երկու ձայնաւորի մէջ տեղ, ո՞ր ձայնաւորին է կպել. իրանից առաջ, թէ՞ իրանից յետոյ:

—Հիմա ինչ բառ որ ես կը գրեմ, երեսէք, ոչ ոք չկարգայ, եթէ կարողանայ էլ, (Տիրում է լուսթիւն. գրում է գիտութեամբ մի երկայն և դժուար կարգալու բառ, օրինակ՝

ամենամեծարելի

Դուրս է կանչում ամենից թոյլերին և կարգալուց վախեցածներին, կակազողներին և հետեւալ հարցուփորձն է անում.

—Ո՞վ է կարող գտնել սրա առաջին վանկը. (ոմանք ասում են աս, և ոմանք ամ): Հիմա ինչպէս իմանանք, թէ ո՞րն է ուղիղը: Արշակ, դու ինչո՞ւ համար ես ասում աս, և ոչ ամ. (չըգիտէ պատճառը, ենթադրում է միայն): Սարգիս, դու ինչո՞ւ համար ես ասում, ամ, և ոչ աս. (չըգիտէ): Բայց դուք ճանաչում էք արդեօք սրա մէջ եղած ձայնաւորներն ու բաղաձայնները. (հարցուփորձ ձայնաւորների և բաղաձայնների): Հատ լաւ: Հիմա միտներդ բերէք, որ բաղաձայնը կազուում է իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին. եթէ այդպէս է, ուրեմն ո՞րը կը լինի սրա առաջին վանկը, ա՞մ թէ ամ: (Մեծամասնութիւնը և յետոյ ամենքը վճռում են, որ պէտք է ասել ա և ոչ թէ ամ, և բացատրում են պատճառը): Ճշմարիտ է, պէտք է ասել աս, և ոչ թէ ամ. ես խօսմ չեմ ասել, թէ ձայնաւորը կազուում է իրանից յետոյ եղած բաղաձայնին, այլ թէ բաղաձայնն է կազուում իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին: Դուք ուղիղ գտաք առաջին վանկը, բայց կարո՞ղ էք, առանց միւս վանկերը գտնելու, աւել ինձ, թէ ո՞րն է այստեղ վերջին վանկը. (ամենքն են մասնակցում այդ հարցերի պատասխանին): Ո՞վ կարող է մէջ տեղից մի վանկ գտնել, որ ուղիղ լինի. ո՞վ կարող է երրորդ վանկը գտնել. երկրորդը. չորրորդը. վեցերորդը. եօթներորդը. հինգերորդը. առաջինը. երկրորդը... շարունակ: (Բոլոր հարցուցներին պատասխանում են և սխալ և ուղիղ. բայց ինչպէս վարժապետը, նոյնպէս և աշակերտները՝ հարաւորապէս չեն, թէ ինչն է ինչը և ոչ ինչն է ուղիղ, հիմնուելով այն կանոնի վրայ, որ բաղաձայնը (երբ նա երկու կողմից էլ ձայնաւոր ունի) կազուում է իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին, որով վերջ ի վերջոյ շտկում են իրանց սխալը և ուղիղ վանկելով կարգում):

—Այժմ դուք միաձայն վանկեցէք այդ բառը, իսկ ես կը գրեմ

րեմ վանկ-վանկ, Երեխէքը կարգով վանկում են և վարժապետը գրում է:

ա—մե—նա—մե—ծա—րե—լի

—Տեսնո՞ւմ էք, երեխէք, ինչպէս կարգով բոլոր բաղաձայնները կպել են իրանցից յետոյ եղած ձայնաւորին, բայց ան մենակ է փնացել. ինչո՞ւ . . . (Պատասխանում են):

Աւարտութիւն: Գրում է դաստան տախտակի վրայ այս կանոնին ենթարկուող շատ բառեր և դուրս կանչում ըստ մեծի մասին թոյլերին և կարդացնել տալիս ուղղակի վանկերով: Ահա օրինակի համար այդպիսի բառեր.—Վատարինէ, Երանուհի, կաթուղիկէ, մանուշակը, պատուհանը . . .

Աւարտութիւն: Ի՞նչ սովորեցնինք մենք այս դասին. Որ՝ յետոյ ինչ է ինչից յետոյ եղած յետոյութիւն:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԴԱՍ

(Համառօտ հարցուփորձ նախընթաց դասի):—Ճշմարիտ է, բաղաձայնը կպչում է իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին, Բայց դիտէք, երեխէք, ես հիմա այնպիսի բառեր կը գրեմ, որ բաղաձայնը կպած լինի իրանից առաջ եղած ձայնաւորին: Ահա ձեզ՝ աղ, օղ, օր, օձ, ես, այս, հաց, ջուր, եղ, կաթ, սեղան, աթոռ, քանոն, Մանուշակ, Գարեգին . . .

(Վարդացնելուց և վանկել տալուց յետոյ հարցնում է:—Ի՞նչ գրով են վերջացած այդ բառերը, ձայնաւոր, թէ բաղաձայն: Այդ բաղաձայններից յետոյ ձայնաւորներ կան: Եթէ լինէին, ի՞նչ էք կարծում, դրանք էլ կըկպչէին իրանցից յետոյ եղած ձայնաւորին, թէ չէ: Ի հարկէ կըկպչէին:

Հաց բառի վերջումը ի՞նչ բաղաձայն կայ. (ցը). եթէ այդ ցըից յետոյ մէկ ի աւելացնենք և վանկենք, այն ժամանակ այդ ցըն իին կըկպչէ, թէ ոչ. վանկեցէք և կըտեսնէք: Բայց որ աւելելու տեսնէք, կըգրեմ ձայնաւորով և առանց ձայնաւորի:

հաց,	հացը	հա—ցը
սեղան	սեղանի	սե—ղա—նի

Ուրեմն, եթէ բաղաձայնը բառի վերջն է ընկած, էլ իրանից յետոյ ձայնաւոր չկայ, խօսմ չենք դէն գցելու, պէտք է թողնենք

որ կպչի իրանից առաջ եղած ձայնաւորին: Այս էլ պէտք է դիտենաք, որ բառի վերջն ընկած բաղաձայնները մազի չափ չեն դժուարացնում կարդալը. դժուարը մինչև նրանց հասնելն է. երբ որ մինչև վերջը հասնում ենք, նրանք իրանք իրանց հասկացվում են: Բառերի վերջին վանկն էլ է հեշտութեամբ իմացվում: Միթէ դուք չէք կարող իմանալ, եթէ ես ձեզ ծանօթ բառերը կիսատ ասեմ. օրինակ, ի՞նչ կըհասկանաք, եթէ ասեմ մանուշ. . . (պատասխանում են մանուշակ), եկեղե. . . (ցի), պատու. . . (հան), քահա. . . (նայ), տիրա. . . (ցու), գրատախ. . . (տակ), Վատարի. . . (նէ). ես գնացի ուսում. . . (նարան). . . Տեսնո՞ւմ էք ինչքան հեշտ է. հարկաւոր է ուրեմն բառի սկզբի վանկը ուղիղ կարդալ. եթէ շատ երկար է, երկրորդ վանկն էլ, և այնուհետեւ բանը կըհեշտանայ:

—Ես հիմա ձեզ մի քանի բառեր կառաջարկեմ, իսկ դուք լուծեցէք: (Առաջարկում է վերջումը երկու բաղաձայն ունեցող միավանկ բառեր, ինչպէս՝ մարդ, վարդ, զարդ, շարժ, փառք, կառք, տուրք, զօրք, հանդ, բանտ, սանդ, թուղթ, ճիշտ, վիշտ, հաշտ, տաշտ, դաշտ, կոշտ, կուշտ, բախտ, թուղթ, հեշտ, խելք, շեմք, թամք, կամք երգ, բերք, ձեռք, արտ, մարտ, սիրտ. . .):

—Դուք տեսնում էք, որ այդ բառերի վերջումը երկու բաղաձայն կայ, բայց երկուսն էլ կպել են առաջ եղած ձայնաւորին: Փորձենք դրանց էլ վերջումը մի ձայնաւոր աւելացնել, տեսնենք այդ բաղաձայններն էլ կըկպչեն իրանցից յետոյ եղած ձայնաւորին: Դուք աւելացրէք մէկ և կամ է և այնպէս վանկեցէք, իսկ ես կըգրեմ առանց վանկելու և ձեր վանկածի պէս:

վարդ	վարդի	վար—դի
զօրք	զօրքը	զօր—քը

—Լաւ նայեցէք, երեխէք, երկու բաղաձայն միասին չեն կպչում իրանցից յետոյ եղած ձայնաւորին, այլ միայն վերջինն է կպչում: Դուրս է գալիս դարձեալ մեր առաջուան ասածը, թէ բաղաձայնը կպչում է իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին, իսկ եթէ չըկայ ձայնաւոր (կամ եղածը ձայնաւոր չէ), կպչում է իրանից առաջ եղած ձայնաւորին:

Ես էլն մի քանի բառեր կառաջարկեմ, իսկ դուք վանկեցէք: (Առաջարկում է բերանացի վանկելու հետեւեալ բառերը, որոնց մէջ երկու բաղաձայն իրար մօտ են եկած, ինչպէս՝ Արշակ,

Մարգարիտ, Յովհաննէս, Կարկուտ, Մախտակ, անտառ, բախտա-
ւոր . . .):

Շատ լաւ, շատ ուղիղ էք վանկում. բայց որովհետեւ աչքով
չէք տեսնում, թէ ինչպէս էք վանկում, ես հիմա այդ բառերից
կըգրեմ անվանկ և վանկած.

Արշակ Ար—շակ
տախտակ տախ—տակ

Տեսէք ահա Արշակ բառի մէջ երկու բաղաձայն գրեր իրար
մօտ են եկած, բայց վանկածում դրանք իրարից բաժանուել են.
Ո՞ր գրերն են դրանք: Ի՞նչ բաղաձայններ կան իրար մօտ եկած
Մախտակ բառի մէջ. ի՞նչպէս են բաժանուել . . . Ահա այդպէս են
բաժանվում բոլոր այն բառերը, որոնցում երկու ձայնաւորների
մէջ երկու բաղաձայն են ընկած՝ մէկը կաշուում է իրանից յետոյ ե-
ղած ձայնաւորին, իսկ միւսը՝ որ իրանից անմիջապէս յետոյ ձայ-
նաւոր չունի, կաշուում է իրանից առաջ եղած ձայնաւորին:

Շատ է պատահում, որ երկու ձայնաւորի մէջ երեք բաղա-
ձայն էլ է լինում, բայց միայն վերջինն է կաշում իրանից յետոյ
եղած ձայնաւորին, իսկ միւս երկուսը, որոնք անմիջապէս իրանցից
յետոյ ձայնաւոր չունին, կաշում են առաջին ձայնաւորին. Ահա
ձեզ այդ տեսակ բառեր.

Թարգմանիչ Թարգ—մա—նիչ
մարդկու(թիւն մարդ—կու—(թիւն*))

Վերջապէս—նշան: Մենք այս դասից ևս այն կանոնը դուրս բե-
րինք, ինչ որ նախընթաց դասին: Ուրեմն պէտք է էլի կրկնենք—
բաղաձայնը կաշում է իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին, իսկ եթէ
իրանից անմիջապէս յետոյ ձայնաւոր չըկայ (այլ եղածը բաղա-
ձայն է), պէտք է կաշի իրանից առաջ եղած ձայնաւորին:

(*) Հայերէն լեզուի մէջ երեք կից բաղաձայններից մէկը առաջինը կամ
երրորդը, ըստ մեծի մասին կամ ըէ է կամ ուու. (Տես այս մասին եւ քննական
քերականութիւն 2. Ա. Այտնեանի, Երես 347):

ԵՐՐՈՐԿ ԳԱՍ

(Համառօտ հարցուփորձ նախընթաց դասերի).—Ուրեմն դուք
հիմա գիտէք, թէ բառի մէջ եթէ երկու և երեք բաղաձայն իրար
մօտ լինին եկած՝ ի՞նչպէս կըկարդացուին. ես հիմա պէտք է
ցոյց տամ ձեզ, թէ ինչպէս են կարդացվում այն բառերը, որոնց
սկզբումը երկու բաղաձայն կայ. Գրենք ահա այս տեսակ մի քա-
նի բառեր. ես գրելիս բարձր կասեմ, իսկ դուք վանկեցէք.

ԲԺԻՂԻ, ԳՆԱՅԻ, ԴԴՈՒՄ, ԶԿԵՈ, ԹԽԱԾ, ԺԼԱՄ, ԼՍԵԼ.
Բ—ԺԻՂԻ, Գ—ՆԱՅԻ, Դ—ԴՈՒՄ, Զ—ԿԵՈ, Թ—ԽԱԾ, Ժ—ԼԱՄ, Լ—ՍԵԼ.
ԲԸ—ԺԻՂԻ, ԳԸ—ՆԱՅԻ, ԴԸ—ԴՈՒՄ, ԶԸ—ԿԵՈ, ԹԸ—ԽԱԾ, ԺԸ—ԼԱՄ,
ԼԸ—ՍԵԼ. . .

—Որ շատ չըխօտենք, երեխէք, դուք տեսնում էք, որ այս
բառերի սկզբումը երկու բաղաձայն իրար մօտ են եկած. դրանցից
երկրորդը, ինչպէս գիտէք, կաշում է իրանից յետոյ եղած ձայնա-
ւորին. առաջինը մնում է մենակ. Այդ մենակ մնացող բաղաձայն-
ները ուղիղ իրանց անուշոյն են հնչվում, այսինքն ըի օգնու-
թեամբ ասվում են բը, գը, դը, զը, թը, ժը, լը. . .

Հիմա գրենք այնպիսի բառեր, որոնց սկզբումը երեք բաղա-
ձայն կայ. ես բարձր կասեմ, դուք վանկեցէք. բայց ես առանց
վանկելու պիտի գրեմ. (Գրում է՝ բռնել, գջլել, դրգալ, զրկել,
թռչուն, ժժմակ, լրտես, խնդիր, ծպտած, կրկին, հրգեհ, ձկնորս,
ճմռել, մկրատ, նշնել, շրջել, չղջիկ, պստիկ, ջրցան, սգւոր,
փգալ, տրտունջ, ցրած, փրկիչ, քրդի. . .

—Երբ որ բառի սկզբումը երկու բաղաձայն կար, քանիսից
մի վանկ շինեցինք.—Մէկից.—Ինչո՞ւ մէկից և ոչ երկուսից:

—Որովհետեւ երկրորդը կպաւ իրանից յետոյ եղած ձայնա-
ւորին.

—Ուրեմն այստեղ էլ, որ երեք բաղաձայն կայ, մենք քանի-
սից պիտի մի վանկ շինենք.—Երկուսից.—Ինչո՞ւ երկուսից և ոչ
երեքից:

—Որովհետեւ երրորդը պիտի կաշի իրանից յետոյ եղած ձայ-
նաւորին.—Բայց ի՞նչպէս պիտի մի վանկ շինենք.—Պէտք է մի շ
աւելցնենք.—Ո՞րտեղ.—Առաջին բաղաձայնից յետոյ.—Եւ այնու-
հետեւ բռնել բառի առաջին վանկը կը լինի°. . .—Բը. . . (նել),
գը. . . (լել), դը. . . (գալ), զը. . . (թը. . . ժը. . .

—Երեխէք, այդ է՝ մենք զօռով չենք աւելացնում, այլ դա կայ. միայն չի դրվում: շուտ գրելու համար: Այդպէս տեղերումն ասում են է՝ սղուած է: այսինքն կայ, բայց չի գրած: Այնքան լաւ է, որ միւս ձայնաւորներն էլ ըի պէս չեն սղել: Ճշմարիտ, եթէ բռնել բառի մէջ սղուածը և չըլնէր, այլ ա՛, ի՞նչ կըկարդայինք:—Բառնել,—Իսկ եթէ է՛.—Բէռնել.—Եթէ ի.—Բիռնել.—Եթէ ո՛ւ.—Բուռնել,—Տեսնո՞ւմ էք: Ի՞նչ կըլնէր ուրեմն մեր ճարը, եթէ բոլոր ձայնաւորները սղուէին. այն ժամանակ մենք ամեն մի այդպիսի բառ մինչև տասը ձևով կըկարդայինք և չէինք իմանալ թէ ո՞րն է ուղիղը: Բայց հիմա հեշտ է նրանով, որ առաջուց դիտենք, թէ սղուածը ուրիշ ձայնաւոր չէ, այլ ըն է, և նրա օգնութեամբ էլ կարգում ենք: Եթէ այդպիսի տեղերումը մենք ամեն մի բաղաձայնից յետոյ մի և աւելացնենք, շատերը սխալ կըկարդացուին, իսկ շատերը թէպէտ ուղիղ, բայց տգեղ կըլնին, այդ պատճառով երեք բաղաձայն եղած ժամանակ միայն մէկ և կաւելացնենք, որով այդ տեսակ բառերը այնպէս կըկարդացուին, ինչպէս մէջ տեղում իրար մօտ երկու բաղաձայն ունեցողները:

Orfzuwly

տախտակ
բրուներ

տախ - տակ
բրու - նել

ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՐՐՈՐԴ ԴԱՍԻ

— Զիմա տեսնենք ի՞նչպէս են վանկում սկզբում չորս բաղաձայն ունեցող բառերը: Խնչ էք կարծում, եթէ սկզբումը ձայնաւորից առաջ չորս բաղաձայն իրար մօտ լինին եկած, քանի գրից մի վանկ կը շինուի: Երեք:— Ինչո՞ւ երեք, և ոչ չորս:

—Որովհետեւ չորրորդը կը կըլդէ իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին:— Այդպէս է: Ուրեմն ես կասեմ ահա մի քանի բառեր, դուք վանկեցէք, իսկ ես կը գրեմ: (Գրում է հետեւեալ բառերը)— քրտն...ել, խրան...ել, փնտր...ել, խնդր...ել, թռչն...իկ, մրջն...իկ, սրտն...եղ, իրկն...ութիւն...:

—Գրածս նորից կարգացեք և ուղիղ վանկեցեք, իսկ ես էլի կըգրեմ: (Գրում է հետևեալ ձևով)—

քըրտ—նել, իւրտ—նել, փընտ—րել, խընդ—րել, թըռչ—նիկ...

—Տեսե՛ք, երեխե՛ք, այս բառերն էլ ընդունելուց յետոյ
այնպէս են վանկուել, ինչպէս մէջերում երեք կից բաղաձայն ու-
նեցող բառերը: Ահա ձեզ օրինակ, նայեցե՛ք:

կրրկնութիւն կրրկ—նութիւն
վերջնական վերջ—նա—կան

—Երեխէք, այս բառերը գրելիս այս րոպէիս մի լաւ բառա-
խաղ միտըս ընկաւ, եթէ ուզէք, ձեզ էլ կըսորվեցնեմ: (Երեխայ-
քը հետաքրքրութեամբ ցանկութիւնն են յայտնում):—Վարդացէք
այս քրտն. . . խրտն. . . բառերը, մինչև կէտերը միայն, և տեսէք
քանի վանկ են դառնում: (Վարդումեն քրր—տըն, խըր—տըն. . .
դուրս են գալիս երկերկու վանկ),—Հիմա կարդացէք առանց վեր-
ջին գրերի: (Վարդումեն ինչպէս քրրտ, խըրտ. . . բոլորն էլ դառ-
նում են մի մի վանկ), Տեսնումէք, որ մի գիր պակասեցնելով, այն
էլ բաղաձայն գիր, մի վանկ պակասեց: Վարել է կարծում էք,
թէ միշտ այդպէս կը լինի: Վարդացէք ահա այս բառը.

սանդ • (սան, սանր, սանձ, սանն),

Դա մի վանկ է, այնպես չէ՞. վերցրեք զն և այնպես կար-
դացեք: (Վերցնում են, դարձնալ մնում է մի վանկ): Հիմա փոխա-
նակ զրի՝ դրեք ըր: (Վարդացվում է սանր, իբրև երկու վանկ):
Հիմա փոխանակ ըրի՝ դրեք ձը: (Դառնում է սանձ, և կարդացվում
է ինչպես մի վանկ): Հիմա փոխանակ ձրի՝ դրեք էլի նը: (Դուրս է
գալիս սանն և կարդացվում է ինչպես երկու վանկ):

—Որ շատ չերկարացնեմ, երեսեք, պետք է ասեմ, որ ընդ և նըն միւս բաղաձայնների նման չեն, դրանք վանկի վերջումը բաղաձայնից յետոյ կարգացվում են ինչպէս ըր, ըն, Գրրտ . . . և խըրտ . . . Կիսաւ բառերը մի մի վանկ են դառնում. բայց եթէ այդ բառերի մէջ երրորդ գիրը լինի կամ ըը և կամ նը, այն ժամանակ փոխանակ մի վանկի՝ երկու վանկ կը դառնան. Փորձեցէք, օրինակ, երրորդ տեղը ընդ դնել և փոխանակ գրելու քրտ, գրել քար, փոխանակ խրտ՝ խար, (Ամեն բառերում տեղափոխելով փորձում են և ամեն անգամ մի վանկ աւելանում է):

—Հիմա չէք զարմանալ ուրեմն, եթէ ես գրեմ սկզբունքը դարձեալ չորս բաղաձայն ունեցող բառեր, բայց որ փոխանակ մի վանկ դառնալու, դառնան երկու վանկ: Եւ այդպէն ժամանակ կը-

լինի իհարկէ, երբ որ երրորդ գիրը լինի կամ ըր՝ և կամ նը, Ահա կասեմ բարձր, դուք վանկեցէք, իսկ ես կըգրեմ... Մկր... տիչ, կար... տեւ, փշր... տեւ, զկր... տալ, ծղր... տալ, շար... տեւ, հրն... դեւ, սրն... գի, բրն... ձի, մին... դեղ, պղն... ձի, զրն... գալ, դրն... գալ...

—Ահա, ինչպէս տեսնում էք, այս բառերի մէջ երրորդ բաղաձայնը լինելով ըրն և նըն՝ մի մի վանկ աւելացնում են և կարդացվում Մ—կր—տիչ, զ—րն—գալ, այսպէս էլ միւսները, ինչպէս որ վանկեցիք, եթէ դրանցում երրորդ գիրը չըլինէր ըրն կամ նըն, դրանք էլ այնպէս կըվանկուէին ինչպէս քրտնել, խըրտնել, Օրինակ, եթէ փոխանակ «մկր» լինելու՝ լինէր «մրկ», որ էլի միւսնոյն գրերն են միայն յետուառաջ ընկած, այն ժամանակ, ինչպէս տեսնում էք, դա կըդառնար մի վանկ, Օրինակի համար՝ զրն... դրն... սրն... պղն... կարդացէք աջից գէպի ձախ և կըտեսնէք, որ միմի վանկ են դառնում, ինչպէս նղպ, նրս, նրգ, նրզ...

Ուրեմն սկզբումը ձայնաւորից առաջ չորս բաղաձայններից երեքը դառնում են մի վանկ, իսկ չորրորդը կաշուում է իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին։ Բայց այն բառերը, որոնցում երրորդ բաղաձայնը կամ ըր է կամ նը, նա փոխանակ մի վանկ դառնալու՝ դառնում է երկու վանկ, որովհետեւ ըրն և նըն վանկի վերջումը բաղաձայնից յետոյ կարդացվում են ինչպէս ը՛ր և ը՛ն, և այդ պատճառով էլ մի վանկ կամ է՛ն վանկ աւելացնում են, ինչպէս հետեւեալ միավանկ բառերում են աւելացնում—եզր, իրր, լիտր, ծանր, կուպր, ջիգր, փոքր, մեղր... եղն, ձուկն, մուկն, եօթն, դառն, մասն, գառն, կուռն փուռն, անձն...

—Հիմա, երեխէք, եթէ ես կամ մի ուրիշը ձեզ հարցնենք, թէ այդ մկր և զրն ոչ թէ պիտի կարդացուին մը—կըր և զը—ըրն, այլ մըկ—ըր և զըր—նը, կարող էք ապացուցանել որ ձեր ասածն է ուղիղ, իսկ մերը սխալ է։ Դու ի՞նչ կասես, Արամ։

- Ես... կասեմ, վարժապետ, որ մերն ուղիղ է։
- Ինչո՞վ կըհաստատես, որ ձերն ուղիղ է։
- Ես... վարժապետ, կասեմ...
- Ի՞նչ կասես։
- Պասեմ... ը՛ր, ը՛ն...
- Է՛, յետոյ։
- Պասեմ վանկի վերջումը... ը՛ր, ը՛ն...

—Մինաս, ինչու ես ծիծաղում Արամի վրայ, դէ դու ասա տեսնեմ։

—Ես չեմ ասիլ, վարժապետ...

—Ի՞նչ չես ասիլ։

—Ես չեմ ասիլ մկր...

—Հապա ի՞նչ կասես։

—Ես կասեմ Մկրտիչ...

—Է՛, երեխէք, յոգնել էք, երևի գասը շատ էր երկար, Դէ մէկ երգ երգեցէք, վերջացնենք...

ԶՈՐՐՈՐԴ ԴԱՍ

(Համառօտ հարցուփորձ նախընթացի)։—Երեխէք, որովհետեւ ըրի մասին այսչափ խօսեցինք, ուզում եմ այս դասին դրա մի ուրիշ յատկութիւնն էլ ցոյց տալ ձեզ, Դուք արդէն գիտէք, որ երբ երկու ձայնաւորի մէջ երկու կամ երեք կից բաղաձայններ են լինում, նրանից միայն վերջինն է կաշուում իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին, իսկ միւսները կաշուում են նախորդ վանկին, ինչպէս օրինակ, ահա այս բառերը՝ տախտակ (տախ—տակ), գործնական, (գործ—նական), հիմա պետք է ձեզ ասեմ, որ այդպիսի տեղերում եթէ երկու կամ երեք կից բաղաձայնների վերջինը ըր է, նըրա հետ կարելի է և իրանից առաջ եղած բաղաձայնը տալ յաջորդ վանկին, այսինքն ըրն իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին կըպչելիս, իր հետ կարող է տանել և իրանից առաջ եղած բաղաձայնը, Ահա ձեզ օրինակ.

ապրիլ	ապ—րիլ	ա—պրիլ
սանդղել	սանդ—րել	սան—դրել

Այս բառերը, ինչպէս տեսնում էք, կարող էք վանկել երկու կերպ, ինչպէս որ ձեզ համար հեշտ կըհամարէք, Բայց թէ ինձ կըհարցնէք, թէ դու ի՞նչպէս ես անում կամ քեզ համար ի՞նչպէս է հեշտ. ես կասեմ որ ինձ համար երկրորդ ձևով վանկելը համահեշտ է համ լաւ։ Բայց որովհետեւ ձեզ համար դեռ այնքան հեշտ

չի լինիլ, քանի որ բոլոր միւս բաղաձայնները այդպէս հեշտ չեն վանկվում, այդ պատճառով ես ձեզ աղատութիւն եմ տալիս որ ինչպէս կամենաք, այնպէս վանկէք. միայն երբ որ բառը ձեզ ծանօթ է, պէտք է ամբողջն այնպէս կարգաք, որ ըրից առաջ եղած բաղաձայնը ըրի հետ միասին կպչի յաջորդ վանկին: Որ լաւ իմանաք ասածս, ես մի ուրիշ օրինակ կը բերեմ, որ համ օրինակ լինի, համ մի նոր բան էլ սովորէք.

(գրում է)

Հայրն ու մայրը

Արշակն ասաց

Երեսն ուռել է

Երկու մասն իմ է

Փոքր աղջիկը

Մեղր է կերել

Դու կարգում ես

(կարգում են)

Հայր—նու մայրը

Արշակ—նասաց

Երես—նուռել է

Երկու մաս—նիմ—նէ

Փոք—բաղջիկը

Մեղ—բէկերել

դու կարգու—մես

—Տեսնում էք ահա գրում ենք-բաժան բաժան, բայց բառերի վերջն ընկած բաղաձայնները փախչում կպչում են յետոյ եղած բառերի սկզբումն եղած ձայնաւորին. եւ հէնց այդպէս էլ պէտք է կարգանք և ոչ թէ կակազելով ասենք՝ հայրըն ու մայրը, կամ դու կարգում ես, Ուղիղ այսպէս էլ ահա՝ երբ որ երկու ձայնաւորի մէջ երկու կամ երեք կից բաղաձայններ կան, և վերջինն ըր է, այդ ըրին պէտք է կպցնել իրանից առաջ եղած բաղաձայնը: Ահա ես երկու տեսակ էլ կը բաժանեմ, դուք ինքներդ նկատեցէք, տեսէք ո՞րն է աւելի լաւ.

(լաւ)

ոս—կրացաւ

Բա—գրատ

(վատ)

ոսկ...րացաւ

Բագ...րատ

(Երեխանց ականջին լաւը լաւ է թւում, վատը՝ վատ):

—Ճշմարիտ որ այդպէս լաւ է, երեխէք. միայն այդպէս լաւ կարգալու համար պէտք է լաւ վարժուիլ. Սան այնպիսի բառեր, որոնք թէպէտ և կը վանկուին, բայց որ չվանկենք, աւելի գեղեցիկ կը կարգացուին: Օրինակ, մենք զընդալ բառը վանկեցինք այսպէս՝ զ—ըն—գալ, բայց աւելի լաւ կը լինի, եթէ վանկենք զըն—գալ, իսկ սրա առաջին մասը փոխանակ վանկելու՝ զը—ընք, և

վանկենք՝ զընք, որովհետեւ զընք մի ամբողջ ձայն է և ոչ երկու, և շատ անգամ սաստկութեան համար կը կնկուիմէ, ինչպէս զընք—զընք, զընք—զընք, զընք, չըն—իսկ—չըն—իսկ, կամ չըն—իսկ—չըն—իսկ, թըն—իսկ—թըն—իսկ, կամ թըն—իսկ—թըն—իսկ, թըն—մի—թըն—մի, չըն—մի—չըն—մի, չըն—մի—չըն—մի. . . Ճշմարիտ՝ եթէ այս տեսակ բառերը փոխանակ վանկելու՝ չը—ընիկ—չը—ընի—կալ, վանկենք՝ չըն—իսկ—չընիս—կալ, աւելի թուեց կը լինի և կը տուգ...:

(Այսպիսի վարժութիւններով վերջացնում է դասը):

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԴԱՍ

ան, չ, կ, ըզ, ըշ, ըս

(Համառօտ հարցուփորձ կարեւոր գիտելիքների). — Երեխէք, ես համարեա թէ բոլորն ասացի, ինչ որ ասելու ունէի ձեզ վանկելու վերաբերութեամբ: Եթէ այդքանը յիշէք (իհարկէ ես էլ շուտ շուտ կը կրկնեմ մի անգամ ասածս), էլ ոչինչ դժուարութեան չէք հանդիպիլ: Աշխատեցէք այնպիսի բառեր գտնել, որ իմ ցոյց տուած կանոնով չը կարգացուին. ես շատ ուրախ կը լինիմ և ցոյց կը տամ նրա էլ կանոնն ու պատճառը. իսկ եթէ ինձ մօտ կարգալու ժամանակ կը հանդիպենք մի այդպիսի բառի, ես տեղնուտեղը ցոյց կը տամ նրա և նրա պէս բառերի կարգալու կերպը: Իսկ հիմա ես հարկաւոր եմ համարում ձեր ուշադրութիւնը դարձնել ան, չ, կ՝ մասնիկների վրայ, երբ որ դրանք լինում են բաղաձայնից առաջ, Ասում ենք, օրինակ՝ անտուն, անտեղ, անգիր... ասացէք դուք էլ այս տեսակ անով սկսուող բառեր (ասում են շատ այդ տեսակ բառեր), Բաւական է, եթէ անտուն բառը մեր գիտցած կանոնով վանկենք, ուղիղ կը լինի, կը դառնայ՝ ան—տուն, բոլորովին այնպէս ինչպէս վանկում են երկու ձայնաւորի մէջ եղած երկու կից բաղաձայնները, ինչպէս՝ տախտակ, վաստակ... բայց եթէ լինի՝ աննշան, անընակ, եթէ մեր գիտցած կանոնով վան-

կենք կրդառնան անր—նակ, անն—շան, որ ուղիղ չի լինիլ: Դը-
րա պատճառն այն է, որ ա մասնիկը իր համար մի ջոկ բառ է,
միայն ուրիշ ամբողջ բառի սկզբից կցուած: Որպէս զի վանկելու
ժամանակ դա մեղ չըխանգարէ, մենք վանկելուց առաջ դրան
կառանձնացնենք: Օրինակ, աննշան բառը կրդառնայ ան նշան, և
կըվանկուի այնպէս, ինչպէս սկզբումը երկու բաղաձայն ունեցող-
ները, այսինքն կրդառնայ նը—շան, ուրեմն ան—նըշան և ոչ անն—
շան. այսպէս էլ անրնակ բառը կըդառնայ ան—բը—նակ. Ուրեմն
ի՛նչպէս կըվանկէք և կըկարդաք ահա այս բառերը. (գրումէ տախ-
տակի վրայ հետեւեալ բառերի տեսակներից և կարդացնում).
անմխիթար, անարտունջ, անմտաբար, անմշակ, անգթաբար,
անհրաման, անգրագէտ, անկրթութիւն, անմտերիմ...

Հիմա գանք չը մասնիկին: Ասում ենք, օրինակ՝ չըգնաց, չիս-
սեց, չըգրեց, չըբերաւ չըտուած, չըխմած, չըհասած. ասացէք
դուք էլ չըով սկսուող բառեր. (ասում են շատերը վարժապետի
օգնութեամբ): Հիմա նայեցէք: Այդ չըն ձայնաւորից առաջ եղած
ժամանակ միանում է նրա հետ ինչպէս՝ չարած, չասաց, չեկաւ,
չունէր, չեմ գրել, չուզեց. բայց երկու բաղաձայնից առաջ եղած
ժամանակ պէտք է անի պէս առանձնացնել. եթէ ոչ, ուղիղ վան-
կելու և կարդալու գործը կըխանգարէ: Օրինակ, դուք արդէն գի-
տէք, որ բառի սկզբումը երբ որ երեք բաղաձայն են լինում, եր-
րորդը կաշում է իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին, իսկ առաջին
երկուսը մի վանկ են դառնում, ինչպէս՝ սըբել (սըբ—բել), գտնել
(գըտ—նել), եթէ ա մասնիկն ևս կից բաղաձայն համարենք և այնպէս
վանկենք, սխալ կըլինի: Օրինակ, եթէ այդպէս վանկենք, չթխած,
չխմած բառերը կըդառնան չըթ—խած, չըխ—մած, որ ինչպէս
տեսնում էք, սխալ է. ուրեմն առաջ պէտք է չըն հեռացնենք և յե-
տոյ մնացածը վանկենք այսպէս՝ չը թը—խած, չը խը—մած: Ուղիղ
այսպէս պիտի անենք և կը մասնիկը, երբ որ նա լինում է երկու
բաղաձայնից առաջ. ի՛նչպէս կըկարդաք այս բառերը՝ կըգրեմ,
կըգնամ, կըմնամ կըբռնեմ, կըխնդրեմ, կըբըբըբեմ, կըմկըմտեմ,
կըմեղադրեմ, կըկոտորեմ, կըշարտեմ, կըհրնդեմ, կըկոխկրտեմ...

Ինչպէս որ ան, չը և կը մասնիկները բառերին կաշելով նը-
րանց կանոնաւոր վանկուիլը խանգարում են, այդպէս էլ շատ ան-
գամ երկու ջոկ-ջոկ բառեր միանում են իրար հետ և ուղիղ վան-
կելու գործը խանգարում: Օրինակ, մարդ և բնակ բառերը իրար
վրայ բարդուելով՝ դառնում են մարդաբնակ. ձէթ, նկար՝ ձիթա-

նկար. նոր, նշան՝ նորանշան. քար, գրիչ՝ քարեգրիչ, հիմա եթէ
այդ տեսակ լրաւորը մեր գիտցած կանոնով վանկենք, կըդառնան
մար—դաբ—նակ, ձիթան—կարւնորան—շան, քարեգ—րիչ, որ ինչպէս
տեսնում էք, սխալ կըլինին: Այդպիսի տեղերումը վերջին բառերը
ինչպէս որ ջոկ եղած ժամանակ վանկվում են, էլի այնպէս պիտի
վանկուին: Օրինակ մարդա—բը—նակ, ձիթա—նը—կար, նորա—նը—
շան, քարե—գը—րիչ կամ քարե—գրիչ (գըն ըրին կպցնելով):
Այս տեսակ բառեր շատ չըկան, պատահած ժամանակ ես ցոյց
կըտամ, թէ ինչ բառերից են բարդուել և ինչպէս պէտք է կար-
դացուին: Բացի դրանցից մի քանի բառեր էլ կան, որոնք մեր գի-
տեցած կանոնով չեն կարդացվում, որովհետեւ մեր ասածի պէս
չեն գրվում: Ահա այդ տեսակ բառեր ես կըգրեմ, իսկ դուք
կարդացէք.

(ասում ենք)

ըզբաղմունք, ըզբօսնել
ըզգալ, ըզգաստ, ըզգեստ
ըզգուշութիւն, ըզմայլել
ըշտապել, ըշտեմարան
ըսկեսուր, ըսկիզբն, ըսկսել
ըստոյգ, ըստուեր, ըստուկ
ըստեղծող, ըսքանչելի

(գրում ենք)

զբաղմունք, զբօսնել
զգալ, զգաստ, զգեստ
զգուշութիւն, զմայլել
շտապել, շտեմարան
սկեսուր, սկիզբն, սկսել
ստոյգ, ստուեր, ստուկ
ստեղծող, սքանչելի

Ահա այս բառերը պէտք է առաջուց իմանաք, թէ ինչպէս են
ասվում, որ գրածն էլ այնպէս կարդաք, և ոչ թէ զըգալ, շըտա-
պել, սըտորագրել, սըտանալ, ինչպէս միւս բառերն են կարդացվում:
Կամ, եթէ կարող էք, աշխատեցէք այնպէս կարդալ, որ ը չընկնի
ոչ բաղաձայնից առաջ և ոչ յետոյ: Լսեցէք ահա ես ինչպէս եմ
կարդում՝ Ստե—փան, և ոչ ըՍ—տե—փան: Մարդա—սպան, և
ոչ մարդաս—պան կամ մարդա—ըսպան, մարդասը—պան: Պէտք է
ասել և կարդալ սպա—սել, ստա—նալ, սպառ—նալ *): Աշխատեցէք
դուք էլ առաջին երկու բաղաձայնը միասին կպցնել իրանցից յետոյ
եղած ձայնաւորին և փոխանակ երկու վանկ շինելու մի վանկ շինե-
ցէք, փոխանակ երեքի՝ երկու:

(*) Այս տեսակ բառերի բարդութեանց մէջ պէտք է երկու բաղաձայն
եւս յաջորդ վանկին տալ, ինչպէս բանա—ստեղծ, դիւրա—զգալ, բազմա—զբաղ,
բռնա—զբօսնել, սեւա—զգեստ, հոգե—զմայլ, հոգե—սպառ, հիւս—սքանչ...

ՎԵՅԵՐՈՐԴ ԴԱՍ

ս, դ (յօդեր)

— Երեխէք, ես հիմա պէտք է ցոյց տամ ձեզ աւելի հեշտ և շատ հեշտ կարգալու բառեր: (Գրում է ս և դ յօդերով վերջացած բառեր, աւելի ր և ն տառերից յետոյ եղած) — Ես կը գրեմ, իսկ դուք կարդացէք, ոչ մի տեղ — ք չը ձգէք... Աւարդ, կարդ, վարս, կարս, մօրս, մօրդ, հօրս, հօրդ, գիրս, գիրդ, թունդ, բանդ, սանդ, գինդ, կինդ, կալդ, գալդ, տալդ, ծալդ, ուլդ, ղուլդ, ծիլդ, ձեռդ, կուռդ, գառդ, բառդ, հէրդ, մէրդ, քուրդ, տէրդ, սէրդ, սուրդ, ջուրդ, բեռդ, կովդ, ցանդ, տունդ, շունդ, բունդ, նշանդ, կռանդ, դռանդ, գառանդ, եղանդ, ձիանդ, աղս, օղս, փողս, գողս, դողս, մաղս, եղս, ծառս, օրս, իրս, տէրս, սէրս, սուրս, ունքերս, աչքերս՝ ամառս, ձմեռս... :

— Շատ լաւ կարդացիր. բոլորովին այնպէս, ինչպէս որ գրուած են, բայց տեսէք, երեխէք, մենք թէպէտ այդպէս գրում ենք, բայց այդպէս չենք կարդում: Օրինակ՝

(գրում ենք)

(ասում և կարդում ենք)

կարդ կարիր	կարրդ կարիր
վարս վարեցի	վարրս վարեցի
մօրս նման	մօրրս նման
կալդ կասեցիր	կալլդ կասեցիր
բեռդ ծանր է	բեռլդ ծանր է
բանդ դժուար է	բանլդ դժուար է *):

Ահա այսպիսի տեղերումը բաղաձայնից յետոյ վերջին ս և դ գրերը կարդացվում են ինչպէս ըս, ը՛դ, բոլորովին այնպէս, ինչպէս որ ըն և նըն են կարդացվում վանկի վերջումը, բաղաձայնից յե-

(*) Մանկական գրքերում գտնէ այսպիսի բառերի ս և դ յօդերը պէտք է ըով միտին գնել:

տոյ. ինչպէս՝ եզն, մեղր, դասն, փոքր... Բայց, երեխէք, ամենայն տեղ չըպէտք է ըս և ըդ կարդալ: Օրինակ՝

գնա՛ բանդ

գնա՛ բանլդ

Բանդ գնալն ուրիշէ, որ Աստուած հեռու տանի, իսկ բանի, գործի գնալն ուրիշ. մի տեղ ասում ենք բանդ կամ բանտ, միւս տեղ բանլդ: Մի ուրիշ օրինակ՝

Այս աղջկը քո՛ւրդ է

Այս աղջկը քո՛ւրլդ է

Տեսէք, մի տեղ աղջկը քրդի գաւակ է դառնում, միւս տեղ քոյր, Եթէ ասենք գինդ, կընշանակէ տկանջի օդ, իսկ եթէ ասենք գինլդ, կընշանակէ քո գինը: Եթէ ասենք սանդ, կընշանակէ հաւանք, որի մէջ բան են ծեծում, իսկ եթէ ասենք սանլդ՝ կընշանակէ քո սանը, քո կնքածը, քո որդեգիրը կամ աշակերտը: Որ լաւ իմանաք, թէ որ տեղերում պէտք է կարդաք ըս, ը՛դ, պէտք է գիտնաք, թէ որ տեղերում են նրանք իմ և քո բառերի փոխանակ դրուած: Հապա, երեխէք, սըն որ աւելանում է բառի վրայ, այնտեղ նա նշանակում է իմ, իսկ ղն նշանակում է քո: Օրինակ, միեւնոյն նշանակութիւնն ունի ասել իմ հայրը, և առանց «իմ» բառի ասել հայրըս. այսպէս էլ փոխանակ ասելու՝ քո հայրը, կարող ենք ասել հայրդ: Փոխանակ ասելու իմ քոյրը, իմ եղբայրը, իմ ձեռքը, իմ գլուխը, իմ գրիչը, իմ մատիտը... կարող ենք ասել՝ քոյրըս, եղբայրս, ձեռքս, գլուխս, գրիչս, մատիտս: Սւրբմի սըն այսպիսի տեղերում գնում ենք «իմ» բառի փոխանակ: Այսպէս էլ փոխանակ ասելու՝ քո սեղանը, քո գիրքը, քո տունը, քո տեղը... ասում ենք՝ սեղանդ, գիրքդ, տունդ, տեղդ: այստեղ էլ ղըն գնում ենք «քո» բառի փոխանակ: Այսպիսի տեղերում ահա, ուր սըն նշանակում է «իմ» պէտք է կարդալ ըս, իսկ ղըն ուր որ նշանակում է քո, պէտք է կարդալ ըդ. բայց միւս տեղերում, ուր ղրանք իմ և քո չեն նշանակում, այնպէս կը կարդացուին, ինչպէս միւս բոլոր բառերը:

— Հիմա ինչպէս կը կարդաք.

գիրս տուր ինձ

կուռդ յետ քաշիր ձեռն ցաւում է

(Աարդումեն՝ գիրքս, կուռարս, կուռրդ, ձեռնը):

— Հիմա կարող էք պատասխանել, եթէ հարցնեմ, թէ ինչո՞ւ համար պէտք է ասենք գիրքս և ոչ գիրս, գիրըդ, և ոչ գիրդ, Լըսեցէք, առաջ ես ինքս կը պատասխանեմ ձեր տեղակ, որ իմանաք, թէ ինչպէս պէտք է պատասխանել: — Այստեղ սըն պէտք է հնչենք ինչպէս լը, որովհետեւ սըն այստեղ մի ջոկ գիր է և աւելացել է բառի վերջումը հիմա բառի փոխանակ: Այստեղ դըն պէտք է հնչենք ինչպէս ըդ, որովհետեւ դըն այստեղ մի ջոկ գիր է և աւելացել է բառի վերջումը քո բառի փոխանակ, Հիմա դուք ձեր խօսքերով պատասխանեցէք իմ ասածի միտքը, ինչքան և ինչպէս որ հասկացել էք: — Սարգիս, դու ի՞նչպէս կասես, եթէ հարցնեմ, թէ ինչո՞ւ ես ասում գիրքս և ոչ գիրս:

— Որովհետեւ սըն այստեղ նշանակում է իմ:

— Շատ լաւ է: Արարպետ, դու ի՞նչ կասես, ինչո՞ւ համար պէտք է կարդանք գիրըդ, և ոչ գիրդ:

— Որովհետեւ երբոր դըն նշանակում է քո, պէտք է կարդանք լը:

— Դու ել շատ լաւ ասացիր: (Այսպէս շատերին է հարցնում, առաջ լաւերին, յետոյ թողլերին և օրինակներ է պահանջում *):

— Բայց պէտք է զգուշանաք, երեխէք, որ ինչ բառերի վերջում գրանք աւելացած չեն՝ իմ և քո բառերի փոխանակ չեն դրուած, չը կարդալ ըս, ըդ, որ շատ սխալ կը լինի և տգեղ: Ահա՛ օրինակ՝ այդ տեսակ բառեր՝ վարդ (ծաղիկ), մարդ, սարդ (միջատ), բերդ, թունդ, գունդ, հանդ, տենդ (ջերմ), կէնդ (մի հատիկ), կոնդ, պինդ, սանդ (հաւանդ), հիւանդ, հնազանդ, վարս (մազ), դուրս, հօրս, չորս, հարս, անմարս, թռչնորս, ձկնորս, ծախս (ծախք),

(*) Եւ եւ ղ յօդերը միայն ստացական յօդեր չեն, դրանք լինում են նաեւ անձնական (էական) եւ ցուցական յօդեր, այլեւ իբրեւ մասնաւորիչ, օրինակ՝ ինքս, ինքդ, ամենքս, ամեն մէկդ, ես Մարկոսս, քեզ Գրիգորիդ, ստորագրեալս, նուստս, ծառադ, ձմեռս, ամառս, այսօրուան օրս, ժամանակս, երկիրս, աշխարհքս, մարդս մոհկանացու և...:

փախս (փախուստ, փախս տալ), ծառս (ձին ծառս կացաւ), թուխս (թխական հաւ), աուրս (աուրք), Արաքս, Ալէքս, փուքս (փքոց), ստամոքս, դուքս (մեծ իշխան), Աարս կամ Վարս (քաղաք),
(Այսպիսի վարժութիւններով վերջացնում է դասը):

ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

(Առաջարկում է բոլոր անցածի համեմատ բառեր, — ինչպիսիք են հետեւեալները — կարգացնում և գրել է տալիս վանկ-վանկ, հարցնում է պատճառը, ստուգում է, թէ ով է լաւ իմացել և ով չէ՝ և լրացնում է պակասութիւնները):

միամիտ	մի—ա—միա
մատանի	մա—տա—նի
եկեղեցի	ե—կե—ղե—ցի
սեղան, աթոռ	սե—ղան, ա—թոռ
հիւանդ, նախանձ	հի—ւանդ, նա—խանձ
տախտակ, կարկուտ	տախ—տակ, կար—կուտ
վարձկան, վարժմունք	վարձ—կան, վարժ—մունք
Բագրատ, Տիգրան	Բա—գրատ, Տի—գրան
ոսկրացաւ, կարմրութիւն	ոս—կրա—ցաւ, կար—մրու—թիւն
մխիթար, մնացական	մը—խի—թար, մը—նա—ցա—կան
փրկիչ, գրքից	փըր—կիչ, գըր—քից
քրտնել, խնդրել	քըրտ—նել, խընդ—րել
մկրտել, կտրտել	մը—կըր—տել, կը—տըր—տել
խրխնջալ, միմնջալ	խըր—խըն—ջալ, մըր—մըն—ջալ
վնգվեալ, մոթմոթալ	վընգ—վըն—գալ, մըթ—մըթ—թալ
տալդ, գալդ	տա—լըդ, գա—լըդ
հօրս, մօրս	հօ—րըս, մօ—րըս
տունդ, տեղդ	տու—նըդ, տե—ղըդ
Ալէքսանդրապօլ	Ա—լէ—քսան—դրա—պօլ

19038

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

78897

NL0052942

